

Alman Çocuk Edebiyatı Örneği ile “Politik Doğruluk” Kavramı*

DR.ÖĞR.ÜYESİ DİLEK ALTINKAYA NERGİS**
ÖĞR.GÖR.BÜŞRA HACIKÖYLÜ***

Öz

Dünyanın küreselleşmesi ile çok kültürlü ve sürekli yeniden şekillenen yaşam biçimlerinin yaygınlaşmasının beraberinde yeni dinamikler getirdiği ve bunların en başta dilimize de yansıdığı yadsınamaz. Politik doğruluk, bu süreç içinde karşımıza çıkan ve genellikle farklı dil, din, kültür ve cinsiyetten kişileri incitmekten kaçınmak amacıyla, özenle kullanılan ifade, düşünce ve uygulamaları tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla kavramın temel amaçlarından biri sosyal açıdan dezavantajlı olan birey veya gruplar hakkında konuşurken, onları ötekileştirebilecek veya kötü hissettirebilecek ifadeleri kullanmaktan kaçınmak için bir diğer amacı bireyin kendini toplum içinde „farklılığı“ sebebiyle dilsel olarak dışlanmış ve ayrımcılığa uğramış hissetmesini önlemeye yönelik bir farkındalık yaratmaktır.

Araştırmada günümüzün bir ihtiyacı olarak karşımıza çıkan „politik doğruluk“ kavramının günümüz Türkiye’sinin gündeminde ve disiplinler arası tartışmalarda da çoktan yerini aldığı, fakat daha ziyade medya açısından ele alındığı ve henüz çeviribilim açısından pek irdelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı; çoğu zaman belirli bir derecede ideolojik ideallere hizmet eden çocuk edebiyatının dil içi (intralingual) çeviri yoluyla, ön yargıları ve toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini ya da onları nasıl yıkabileceğini veya en azından bu konu ile ilgili nasıl bir farkındalık yaratabileceğini ortaya koymak ve bu vesile ile çeviri ile politik doğruluk arasındaki ilişkiyi tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda, örnek incelemesi olarak Alman çocuk edebiyatındaki gelişmeler ele alınacak ve çeviri yaparken politik doğruluk açısından uygun olan sözcükleri belirlemeye yardımcı olması açısından Lasswell İletişim Modeli’nin nasıl uygulanabileceğine değinilecektir.

Anahtar sözcükler: alman çocuk edebiyatı, politik doğruluk, dil içi çeviri, edebi çeviri, dil ideolojisi

THE CONCEPT OF “POLITICAL CORRECTNESS”:
WITH THE EXAMPLE OF GERMAN CHILDREN'S LITERATURE

Abstract

It is undeniable that through the globalization of the world, spread of the constantly reshaped lifestyles has formed new dynamics and these have been primarily reflected on our language. Political Correctness is a term used to describe expressions, thoughts and practices we come across

* Bu çalışmanın ilk şekli, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından “Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi” (BAIBU-ICASTIS) olarak düzenlenen platformda 01 Ekim 2022 tarihinde çevrimiçi sunulmuş olup çalışma daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

** Ege Ün. Alm. Mütercim Tercümanlık Böl. dilek.altinkaya.nergis@ege.edu.tr, orcid: 0000-0003-4003-7273

*** İstanbul Gelişim Ün. Yabancı Diller Yüksekokulu, bhacikoylu@gelisim.edu.tr, orcid: 0000-0003-2389-8725

Gönderilme tarihi: 9.10.2022

Kabul tarihi: 27.2.2023

within the above mentioned process and these are often used in order to avoid offending people having different languages, religions, cultures and genders.

The literature on political correctness regarding Turkey has shown that the subject has been handled based on the media and haven't been approached from the point of translation studies. Therefore, the main purpose of this study is to present how the children's literature, which mostly serves ideological ideals at some point, reproduces the stereotypes, biases and social inequalities through intralingual translation, how it can destroy the mentioned stereotypes, biases and inequalities or at least what kind of awareness it can create and to discuss the relationship between the translation and political correctness. In accordance with this purpose, the developments in the German children's literature world will be considered as the case study and the importance of this subject will be put forward through these case studies in terms of translation studies. It will be also discussed how the Lasswell Communication Model can be applied to determine the words that are appropriate in terms of Political Correctness while translating.

Keywords: German children's literature, political correctness, intralingual translation, literart translation, language ideology

*Ben geride bıraktıklarımı değil,
Onlar beni sorguluyor.
Necdet Neydim (2003, s. 126)*

GİRİŞ

Dünyanın küreselleşmesi ile birlikte çok kültürlü ve sürekli yeniden şekillenen yaşam biçimlerinin yaygınlaşmasının beraberinde yeni dinamikler getirdiği ve bunların en başta dilimize de yansıdığı yadsınamaz. Politik doğruluk¹ kavramı da bu süreç içinde karşımıza çıkan ve genellikle farklı dil, din, kültür ve cinsiyetten kişileri incitmekten kaçınmak amacıyla, özenle kullanılan ifade, düşünce ve uygulamaları tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla kavramın temel amaçlarından biri sosyal açıdan dezavantajlı olan birey veya gruplar hakkında konuşurken, onları ötekileştirebilecek ya da kötü hissettirebilecek ifadeleri kullanmaktan kaçınmak iken bir diğer amacı bireyin kendini toplum içinde „farklılığı“ sebebiyle dilsel olarak dışlanmış ve ayrımcılığa uğramış hissetmesini önlemeye yönelik bir farkındalık yaratmak olarak görülebilir. Günümüz Türkiye'sindeki güncel gelişmelere de baktığımızda, bazı alışılmış, kültüre ait yerleşmiş söylemlerin uluslararası bağlamda geçirdikleri evrim süreçleri içinde kaçınılmaz bir „Politik Doğruluğa“ gereksinim duymaya başladığını gözlemlemek mümkündür.

İnsanlık, varoluşundan bu yana doğaya karşı mücadele edebilmek ve hayatta kalabilmek için bir araya gelerek çeşitli gruplar oluşturma ve topluluk içinde yaşama ihtiyacı içinde olmuştur. Böylelikle topluma bağımlı bir hâl almış, varlığını sürdürmenin bir diğer yolu olarak “biz” ve “onlar” ayrımı yapmayı görmüştür. Milliyetçiliği oluşturan ana kavramlar olan “biz” ve “onlar” ayrımı aynı zamanda ırkçı ve ayrımcı ideolojilerin de kökenini oluşturmaktadır. “Biz” kavramına çoğunlukla olumlu nitelikler yüklenirken bu tanım dışında kalan farklı yaşam biçimlerini, cinsiyet

¹ Politik Doğruluk zaman zaman çeşitli kaynaklarda Politik DOĞRUCULUK olarak anılsa da bu çalışmada Politik Doğruluk kavramı kullanılmıştır.

kimliklerini, inanç sistemlerini benimseyen “yabancı” “öteki” ilan edilen gruplar “biz”in olmazsa olmaz koşuludur (Doğanay, 2018, s. 16).

Bugüne kadar yapılan birçok çalışma, dilin tarafsız olmadığını pozitif yansımalarının yanı sıra yukarıda bahsedildiği üzere, “onlara” özgü baskın ideolojilerin, sağlıksız önyargıların, ayrımcılığın ve sınırlı normal algısının da bir yansıması olduğunu göstermektedir. Cinsiyet, etnik köken, bazı sağlık sorunları vb. konular ile ilgili yüzlerce yıldır süregelen önyargıları içeren söylemler de dille birlikte varlığını sürdürmüş ve günümüze kadar ulaşmamıştır. Bu tür kelimeler ve hitap biçimleri, zamanla günlük hayat, edebiyat ve hatta sözlüklerde yerini almış ve kemikleşmiş bir hâle gelmiştir. Zamanla önyargı ve ideolojileri içeren bu tür ifadeleri daha tarafsız bir dille formüle etme ihtiyacı olarak politik doğruluk söylemi baş göstermiş ancak bu girişim başlangıçta her kesimde kabul görmemiştir. Politik doğruluk söyleminin ortaya çıkmasının ardından politik doğruluk ile ilgili tepkiler, ölçülü eleştiriden düşmanlığa kadar çeşitlilik göstermiştir.

Dolayısıyla politik doğruluk nedir sorusunu cevaplamak oldukça güç bir hâl almaktadır. Bilim dünyasına baktığımızda ise genellikle söz konusu soruya zenci, gay ya da sakat gibi kelimeleri kullanmamak bunun yerine “herkese saygı göstermek” ya da “çeşitliliği kabul ve teşvik etmek” gibi cevaplar verilmekte olduğunu görürüz (bkz. Hughes, 2010, s. 8). Bu cevaplar yeterli görünse de tek başına yeterli değildir. Hughes’a göre, “politik doğruluk, temelinde ötekileştirilen kişilere karşı aşağılayıcı davranışlar, saldırgan söylemler ve ön yargılı tavırlardan uzak durmayı da kapsamaktadır.”

Oldukça karmaşık ve detaylı bir geçmişe sahip olan politik doğruluk, zaman içinde gelişerek ırk, kültür, cinsiyet, çevre, hayvan hakları ile ilgili uygunsuz olduğu düşünülen söylemlere de karşı çıkmıştır. politik doğruluk, özünde toplumdaki belli eşitsizlikleri ve dezavantajlı insanlara ve bu insanlara karşı sergilenen olumsuz davranış biçimlerini değiştirmeye ve düzeltmeye odaklansa da bunu yalnızca söylemi değiştirme yolu ile yapmayı hedeflemektedir.

Araştırmada, güncel bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkan „politik doğruluk“ kavramının günümüz Türkiye’sinin gündeminde ve disiplinler arası tartışmalarda da çoktan yerini aldığı, fakat daha ziyade medya açısından ele alındığı ve henüz çeviri bilimsel açıdan pek irdelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı; çoğu zaman belirli bir derecede ideolojik ideallere hizmet eden çocuk edebiyatının dil içi çeviri yoluyla, ön yargıları ve toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini ya da onları nasıl yıkabileceğini veya en azından bu konu ile ilgili nasıl bir farkındalık yaratabileceğini ortaya koymak ve bu vesile ile çeviri ile politik doğruluk arasındaki ilişkiyi tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda örnek incelemesi olarak Alman çocuk edebiyatındaki gelişmeler ele alınarak çeviri bilimsel açıdan örneklendirilecektir. Bu çalışma kapsamında sırası ile şu sorulara cevap verilmeye çalışılacaktır: Politik doğruluk nedir? Politik doğruluk hareketinin ortaya çıkış ve gelişim süreci nasıl olmuştur? Dil içi çeviri ve politik doğruluk arasındaki benzerlikler nelerdir? Politik doğruluk kavramının Türkiye ve Türkçe üzerindeki yansımaları nelerdir? Politik doğruluk kavramının Alman çocuk edebiyatındaki etkileri nelerdir? Hangi örnekler verilebilir? Çocuk edebiyatı çevirisinde politik doğruluk kavramının önemi nedir ve Lasswell İletişim Modeli çeviri sürecine nasıl uyarlanabilir?

1. POLİTİK DOĞRULUK HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Politik doğruluk kavramının ortaya çıkışı ile ilgili görüşler, 1930'larda Çin komünizminin Ortodoks parti çizgisini ifade eden bir siyaset kavramı olarak başladığı ve 1960'larda katı bir biçimden ziyade daha retorik bir biçimle Amerika'da ortaya çıkan Yeni Sol (New Left) hareketi tarafından ödünç alındığı ve geliştiği yönündedir. Bu biçim değişikliğinin nedeni Amerika'da komünizmin hiçbir zaman tutunacak sağlam bir dayanak bulamamasıdır. Paradoksal olarak, Amerika'da politik doğruluk popüler bir hâl alırken komünizm'in sert çizgisi zayıflıyordu (bkz. Hughes, 2010, s 60). Kellner, politik doğruluk kavramının gelişim sürecini aşağıdaki gibi özetler:

1960'larda, Herbert Marcuse, Yeni Sol hareketinin gurusu rolünü üstlenmiştir. Daha önce Hegel, Marx ve Freud ile ilgili çalışmaları bulunan Marcuse, 1964 yılında Yeni Sol'u oluşturan genç radikaller üzerinde oldukça büyük bir etki bırakan "One-Dimensional Man" isimli çalışmasını yayınlamıştır. Eski Sol, kuramsal ve püriten iken Yeni Sol sosyal hareketleri bir araya getirmekten yanaydı ve sınıf, ırk, cinsiyet, çevre, huzur ve diğer konuları içeren sosyal hareketleri kapsamaktaydı. Marcuse Yeni Sol'un siyasi nabzını belirleyen bu özellikleri düşüncelerine ve çalışmalarına da yansıttığı için siyasal aktivistler tarafından rehber olarak görülmüştür.² (Kellner, 2004, s. 2)

Görüldüğü üzere emperyalizm, ırkçılık, cinsiyetçilik, baskı rejimi gibi konular Marcuse tarafından sık sık eleştirilmiştir. Akademisyenler ve genç radikaller tarafından destek gören Marcuse, Yeni Sol'un en güçlü savunucusu ve kahramanı olmuş ve dönemin *gaylik*, *lezbiyenlik*, *feminizm* ve diğer *sosyal hareketler* gibi konularına da değinmiştir. 1980'ler ve 1990'ların sonuna gelindiğinde, ilk önce Amerika'da ardından İngiltere'de ortaya çıkan ve politik doğruluk olarak adlandırılan bir tartışma başlamıştır. Temel olarak, bu hareket dilsel reformlar üzerinde duruyordu. Söz konusu reformların amacı, söylem noktasında tüm ayırım formlarını ortadan kaldırmaktı. Feminist dilbilimsel teoriler, 1960 ve 70'lerde Amerika ve İngiltere'de ortaya çıkan feminist hareketlerden kaynaklı olarak 1970'lerin ortalarında oluşturulan dil ve cinsiyet çalışmaları alt dalında geliştirilmiştir. Sonuç olarak, dilbilim alanının bu alt dalı özünde politik olmakla birlikte kadın ve erkek arasındaki ilişkileri değiştirmeyi hedeflemiştir. Feministler söylemler üzerine odaklanırken özellikle cinsiyetçi söyleminin üzerinde durmuştur. Dil bir temsil şekli olduğu için feministler bu konu ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamış ve teorik bir çerçeve geliştirmiştir (bkz. Le Bihan-Colleran, 2020, s. 121).

Bir hareket hâlini almadan önce, politik doğruluk kökeni karmaşık biçimde bulunan bir kavram idi. Bu kavramın ilk kez kullanıldığı dönem ile ilgili fikir ayrılıkları yaşanabilir. Kimilerine göre, 20. yüzyılın başlarında kimilerine göre ise Stalin iktidarının olduğu 1930'larda ya da 1940'larda ilk kez kullanılmıştır. Başlangıçta, politik doğruluk ifadesi, 1970'lerde Komünist Parti'ye sıkı sıkıya bağlılığı belirtmek için ironik bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Sonrasında ise 1982'de Barnard Koleji'nde organize edilen *The Scholar and Feminist IX: Towards a Politics of Sexuality* isimli konferansta feministler tarafından bu kavrama yer verilmiş ve Le Bihan-Colleran'e göre kadınların özgürlük hareketi ile bağlantılı olarak kullanıldığı görülmüştür: Konferansın amacı, Le Bihan-Colleran tarafından aşağıdaki gibi aktarılmaktadır:

² Tüm çeviriler aksi belirtilmediği sürece, yazarlar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Bu konferansın amaçlarından biri “politik olarak doğru” cinsiyetçi ifadelerin olup olmadığını tartışmaktı. Bir çalışma konusu olarak akademik dünyaya giren terim sol kanat profesör ve öğrencilerinin sadece feminizm ile ilgili değil aynı zamanda azınlık hakları ve çok kültürlü eğitim konuları hakkında sahip olmadıkları fikirleri yansıtmak için kullanılmıştır. Bu fikirler etnik, cinsiyetçi ve azınlık (kadınlar ve gayler) ile ilgili konuların üniversite müfredatının dışında tutulmasına ve ötekileştirilmelerine son verecek Amerikalı elit kampüslerdeki hareketin merkezinde yer alacaktı. (Le Bihan-Colleran, 2020, s. 122)

Ancak, politik doğruluk hareketi, olumlu gibi görünen tüm bu özelliklerine rağmen bazı çevrelerce eleştiriye de maruz kalmıştır. Örneğin George W. Bush 1991 yılında Michigan Üniversitesi’nde yaptığı konuşmasında, politik doğruluk hakkında konuşmuş ve ifade özgürlüğünü tehdit ettiğini belirtmiştir³. Bununla birlikte, politik doğruluk kavramının sosyal hayatta ve iş yerlerinde ırksal ve cinsiyetçi açıdan çok daha özgür bir çalışma ortamı yarattığı düşünülse de kültüre özgü önyargı ve klişelerden ötürü birtakım bariyerleri de beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Buna örnek olarak, kadın bir yöneticinin şirketi tarafından desteklenen bir liderlik eğitimine kadınların iyi liderler olamayacağına ikna edildiği için katılmak istememesi ya da beyaz bir yöneticinin farklı bir etnik kökenden gelen bir çalışanına ırkçılık suçlamalarına maruz kalmamak için geribildirim vermek istememesi gösterilebilir (Ely, Meyerson, Davidson, 2006, s. 1). Ely, Meyerson ve Davidson’un da belirttiği üzere son yıllarda, cinsiyet, ırk, din, dil gibi konularda ayrımcılık yapılmamasına yönelik çalışmalarda oldukça büyük ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir (age, 2006, s. 2). Bu çalışmaların başında *Durban Bildirgesi*⁴ gelmektedir. Güney Afrika’nın Durban kentinde yapılan *Iraklılık, Irkçı Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve Diğer İlgili Hoşgörüsüzlük* üzerine 3. *Dünya Toplantısı*’nın sonuç bildirgesi olan söz konusu bildirmede Çomu ve Binark’a göre internet dâhil yeni medya aracılığı ile düşüncelerin açık bir şekilde ifade edilmesi amaçlanırken hoşgörüsüzlüklerin önüne geçmek için birtakım öneriler dile getirilmektedir (Çomu ve Binark, 2013, s. 210).

Bahsi geçen politik doğruluk çalışmalarına baktığımızda politik açıdan doğru olmayan terimlerin genellikle atıfta bulunulan grubun parçası olmayan birine hakaret etmek için kullanıldığını veya zaman içinde olumsuzlaştırıldığı görülmektedir. Örneğin, "geri zekâlı" gibi benzetmeler genellikle zihinsel engelli kişilere yönelik değildir. "Kız gibi koşuyorsun" muhtemelen bir kız tarafından değil, kötü koşan bir erkek tarafından duyulacaktır. İlk başta tarafsız görünen dil bile, belirli çağrışımlarla birlikte ayrımcı olabilir ve politik olarak yanlış algılanabilir. Buna örnek olarak Almanya’nın “Rhein-Ruhr Bölgesel Otobüs ve Raylı Tren Sistemi Taşımacılığı İşletmesi”nin (VRR Birliği) okul çocuklarına uzun yıllardır indirim ayrıcalığı sağlayan ve “Schoko-Ticket” (çikolata bileti) olarak bilinen söz konusu biletin görselinin reklamını sadece siyahi bir çocukla yaptığında, her taraftan ırkçılık suçlamaları ile karşı karşıya kalması gösterilebilir. Eleştiriler alevlendikten sonra, Rhein-Ruhr Taşımacılık Birliği reklam fotoğrafını ivedilikle internetten

³ George W. Bush (1991). *Excerpts From President’s Speech to University of Michigan Graduates*, bkz.: <https://www.nytimes.com/1991/05/05/us/excerpts-from-president-s-speech-to-university-of-michigan-graduates.html>, (son erişim: 04.10.2022).

⁴ Bildirge (https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Durban_text_en.pdf, (son erişim: 27.09.2022).

kaldırılmış ardından da özür dilemiştir.⁵ Böylece ilk bakışta tarafsız görünen ve aslında “tatlı ve pozitif ayrımcı bilet” anlamını taşıyan “çikolata bileti”, belirli görüntülerle birlikte ayrımcı olabilir ve politik olarak yanlış algılanabilir.

Almanca için (ve karşılaştırma amaçlı İngilizcesi ve Türkçesi de olmak üzere) yakın geçmişte kullanılan ancak günümüzde artık politik doğruluk açısından kabul görmeyen örneklere *Tablo 1*'de yer verilmiştir:

Günümüze uygun olmayan, işlevini yitirmiş Terimler <i>Almanca</i>	Eşitlikçi Alternatif Terimler <i>Almanca</i>	Günümüze uygun olmayan, işlevini yitirmiş Terimler <i>İngilizce</i>	Eşitlikçi Alternatif Terimler <i>İngilizce</i>	Günümüze uygun olmayan, işlevini yitirmiş Terimler <i>Türkçe</i>	Eşitlikçi Alternatif Terimler <i>Türkçe</i>
Neger, Negro	Person mit afrikanischen Wurzeln/ Hintergrund	Nigger	People of African Descent Afro-American	Zenci	Siyahi, afro-kökenli
Geschäftsmann	Geschäftsmensch	Businessman	Businessperson	iş adamı	iş insanı
fett	übergewichtig	fat	overweight	şişman/kilolu	obez
Blind	sehbehindert, Person mit beeinträchtigten Sehvermögen	blind	visually impaired	kör/ama	görme engelli
Postmann	Postbote	Postman	Post Carrier	Postacı	posta kuryesi
Schwul/lesbisch	LGBTQI/Queer	Gay/lesbian	Queer	Eşcinsel	LGBT+ üyesi birey

Tablo 1: Politik Doğruluk ifadelerinin değişimi

3. DİL İÇİ ÇEVİRİ (INTRALINGUALÜBERSETZUNG)

Dil, toplumlar arasındaki iletişimi sağlayan hayati bir araçtır. En büyük iletişim problemleri iki farklı dil konuşan insanlar arasında çıkıyor gibi görünse de benzer zorluklar aynı dili konuşan iki insan arasında da meydana gelebilir (Savaş, 2018, 182). Dolayısıyla, her iki durumda da sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi ve iki tarafın da birbirini anlayabilmesi için mesajın çeviri veya farklı sözcükler kullanılarak yeniden aktarım yolu ile iletilmesi gerekmektedir.

Çeviri genel olarak, bir mesajın bir dilden başka bir dile aktarılması süreci olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu, çeviriyi tanımlamak adına yeterli bir betimle değildir ve çeviriyi oldukça dar bir perspektife hapsedmektedir. Bu sebeple, çevirinin sınırlarını genişleten ilk tanımlardan biri Rus Dilbilimci Roman Jakobson (1896-1982) tarafından ortaya atılmıştır (Albachten, 2014, s. 574). *On Linguistic Aspects of Translation* isimli çalışmasında (1959), çeviriyi üç farklı grup altında toplamaktadır. Bunlar şu şekildedir:

⁵ Scharfe Kritik am VRR (05.06.2020). *Werbung für "Schoko-Ticket" mit dunkelhäutigem Jungen: Rassismus-Vorwürfe gegen den VRR.* Bkz. <https://www.ruhr24.de/nrw/schokoticket-rassismus-vorwurf-vrr-werbung-dunkelhaeutiger-kritik-verkehrsverbund-rhein-ruhr-zr-13788329.html>, (son erişim: 30.09.2022).

- a) Intralingual (Dil içi) Çeviri
- b) Interlingual (Diller arası) Çeviri
- c) Intersemiotik (Göstergeler arası) Çeviri (Jacobson, 1959, s. 233)

Dil içi çevirinin diller arası çeviriden farklı, iki farklı ulusal dil içermek yerine bir mesajın aynı dilde farklı ifade biçimleri kullanılarak ifade edilmesidir. Dil içi çeviri çalışmaları çok yaygın olmasa da dil içi çevirinin çok yaygın bir olgu olduğu ve günlük hayatımızda oldukça önemli bir yer işgal ettiği inkâr edilemez. Dolayısıyla, bu tür çeviri yoluyla sağlanan iletişime dair örnekler bulmanın çok kolay olduğu söylenebilir (Zethsen, 2009, s. 800). Dil içi çeviri, yalnızca bir ifadeyi yerine benzer sözcükler kullanarak yeniden aktarmak demek değildir. Dil içi çeviri, dilin sadeleştirilmesi ve daha anlaşılır olması için de kullanılabilir. Örneğin, neredeyse bir yüzyıl önce kullanılan dil ile günümüzde genç jenerasyon tarafından kullanılan kelimeler ve ifade biçimleri birbirinden oldukça farklıdır. Edebi metinlerin genç jenerasyonlar açısından daha ulaşılabilir ve anlaşılabilir olması amacıyla dili sadeleştirmek Türkiye'deki en yaygın dil içi çeviri örneklerinden biridir. Albachten son yıllarda gerçekleştirdiği bir çalışmada, Halid Ziya Uşaklıgil'in (1865-1945) *Mai ve Siyah* isimli eserinin 1938, 1977, 1980, 1997 ve 2002 yıllarında yapılan dil içi çevirilerini incelemiştir. Albachten söz konusu araştırmasında, eski kelime ve ifadelerin yenileri ile değiştirilerek metnin yeni nesiller için daha anlaşılabilir kılındığını ancak kitabın isminin aynı kaldığını gözlemlemiştir. Bu sürece katkı sağlayan çevirmenler, editörler ve yayıncılar ile görüşüldüğünde, genç nesiller için yeni ve sadeleştirilmiş bir dile ihtiyaç duyulduğunu aynı zamanda da yazarın üslubunu ve metnin biçimini koruma kaygısı güttüklerini belirtmişlerdir (bkz. Albachten, 2014, s. 578 – 579).

Dilin en temel fonksiyonlarından biri, aynı dili konuşan bir toplumdaki bireyler arasındaki iletişimin sağlanmasıdır. İletişim, en yalın şekli ile mesajın bir kod aracılığı ile iletilmesi ve göndericiden alıcıya iletilirken her iki tarafın da birbirini anladığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Savaş, 2018, s. 186). Ancak dil sürekli değişen ve gelişen canlı bir varlıktır. Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşen dünya sayesinde kıtalar arası iletişimin önündeki engeller büyük ölçüde kalkmış böylece dilimiz ve diğer diller sürekli bir gelişim sürecine maruz kalmıştır. Dolayısıyla, örneğin yetmiş veya seksen yıl önce yazılmış bir eserin günümüz nesillerine aktarılması sürecinde yukarıda da bahsedildiği üzere dil içi çeviriden faydalanılması gerekmektedir.

Babasına karşı arsızlığını hakaret derecesine getirmeye çalışan kardeşi Nurten'i azarlayışında bazen hakiki bir **infial** seziliyor, sofrada Raif efendiden pek **istihfafla** bahsedildiği sıralarda kapıyı vurup çıktığı oluyordu. (Kiralık Konak) (Savaş, 2018, s. 183)

Yukarıdaki paragrafa baktığımızda, "*infial*" veya "*istihfafla*" gibi kelimeler günümüz genç jenerasyonları için yüksek olasılıkla herhangi bir anlam ifade etmeyecektir. Dolayısıyla bu durumda doğru bir iletişimden söz etmek mümkün olmayabilir.

Bu durum sadece edebi eserler için geçerli değildir. Günlük hayatımıza baktığımızda, teknolojinin gelişmesi ve sosyal medyanın aktif olarak kullanılması sonucu hayatımıza giren ve sosyal medyada oldukça aktif olarak kullanılan "*snap*" "*post*" veya "*story*" gibi kelimeler sosyal medyaya yabancı olan bireyler için herhangi bir anlam ifade etmeyebilir. Başka bir örnek ise bir doktorun bir bilim kongresinde sunum yaparken kullandığı dil ile terminolojiye hâkim olmayan bir hastasıyla iletişim kurarken kullandığı dil arasında farklılık gözlemlenecektir. Eğer bu etkileşim

sırasında, doktor kongrede kullandığına benzer bir terminoloji kullanırsa yine dil içi çeviri yapmak durumunda kalacaktır.

Dil içi çeviriye politik doğruluk kavramı açısından bakacak olursak, burada da bir çeşit dil içi çeviriden söz etmek mümkündür. Çünkü burada dışlanma, ötekileştirme, nefret söylemi vb. öğeler içeren kelime veya ifade biçimlerini alternatif sözcükler ile değiştirerek yeniden ifade etme durumu söz konusudur. Örneğin, “adam yerine koymak” ifadesi cinsiyetçi bir ifade biçimi iken “önemsemek” sözcüğü kullanıldığında cinsiyetçi ifade biçiminden uzaklaşarak ifadeye daha tarafsız ve ötekileştirmeyen bir bakış açısı kazandırılabilir. Ya da yine “kör”, “erkeklik bende kalsın” veya “adamakıllı” gibi toplumun belli kesimlerini dışlayan veya ötekileştiren ifade biçimlerinin sırasıyla “görme engelli,” “büyüklük bende kalsın” veya “doğru düzgün” gibi ifadeler ile değiştirilmesi de dil içi çeviriye örnek teşkil etmektedir.

4. POLİTİK DOĞRULUK KAVRAMININ TÜRKİYE VE TÜRKÇE ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Politik doğruluk hareketinin günümüz Türkiye’indeki yansımalarına baktığımızda henüz bu yönde çok ciddi girişimler olmadığı görülmektedir. Ancak uzun yıllardır varlığını sürdüren politik doğruluk ve cinsiyet eşitliği tartışması yavaş yavaş Türkiye gündemindeki yerini almaya başlamıştır.

Özellikle çocuk yazını ile ilgili çalışmalar bu noktada önem taşımakta ve çocuk yazınının yazın dünyasındaki yeri ve önemi artık kabul görmektedir. Geçmişe nazaran çocukların yeni yazar, kitap ve türler ile tanışma imkânı çok daha fazladır. Bu bağlamda geleceğin yetişkinlerinin eşitlikçi bir dünya görüşüne sahip olabilmesinin yanı sıra kendileri ve dünya hakkındaki algılarının sağlıklı bir şekilde inşa edilmesi oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ülkemizde bundan 10 ila 20 yıl öncesine bakıldığında durumun bu şekilde olmadığını daha ziyade klasik dünya görüşünün çocuk yazınında etkisi olduğu görülmektedir. Ancak artık günümüzde, ülkemizdeki çocuk yazınında klasik dünya görüşünün etkisi altındaki eserlerin yanı sıra yenilikçi eserlerin de ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (bkz. Dinçkan, Bozkurt, 2021, s. 110). Çocuk yazını ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde, cinsiyet normlarını ilk kez sorgulayan ilk yapıtın 1975 yılında çevrilerek Türk çocuk yazını repertuarına kazandırılan Astrid Lindgren’in *Pippi Uzunçorap*⁶ (*Pippi Langstrumpf*) isimli yapıtı olduğu görülmektedir.

2000’li yıllarda ise eşitlikçi çocuk yazınına ilişkin ilk yapıtın 2002 yılında çevrildiği, özgün yapıtın ise 2007 yılında yayınlandığı görülmektedir. Eşitlikçi çocuk yazını çevirisinde kendini gösteren yayınevleri arasında Can Çocuk, Güldünya ve Yapı Kredi Yayınları, özgün eserlerde ise Can Çocuk, Mavi Bulut ve Günışığı yayınlarının olduğu görülmektedir (bkz. Dinçkan, Bozkurt, 2021, s. 137).

⁶ Astrid Lindgren (2017). *Pippi Uzunçorap Serisi Kutulu Özel Set*, çeviren: Ali Arda. İstanbul: Pegasus.

Ancak, çocuk yazınındaki cinsiyetçi söylem yerine eşitlikçi bir söylem tarzının benimsenmesi ne yazık ki tek başına yeterli değildir. Çocukların bakımı, temizlik ve yemek yapma, tamir işleri gibi cinsiyete özgü rollerin çocukların yaşadığı ev ortamında çok net belirlenmesi çocukların bu rolleri benimsemesinde oldukça önemlidir. Dolayısıyla, sadece yazında değil günlük hayatımızda da bu rollerin değişmesi ve çocukların bunları yaparak yaşayarak öğrenmesi hayati önem taşımaktadır. Cinsiyetçi söyleme dair düzeltmelerin yanı sıra politik doğruluk açısından çocuk yazınında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus her türlü ayrımcılığa yol açan söylemlerin düzeltilmesidir. Sadece cinsiyetçi söylemin düzeltilmesi politik doğruluk açısından tek başına yeterli değildir.

Medya, söylemlerin oluşmasında ve kemikleşmesinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Özellikle yeni medya yapısal özellikleri sebebiyle kullanıcıların çok hızlı bir şekilde içerik üretmesine ve bu içerikleri çok hızlı bir şekilde paylaşmasına olanak sağlamaktadır. Yeni medya aracılığı ile aktif bir konuma sahip olan kullanıcılar dijital alanların hangi amaçlarla ve nasıl kullanılacağı konusunda söz sahibi olmuştur. Geleneksel medyanın aksine yeni medya kültür ve demokrasi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmakla kalmamış yeni medyanın kullanıcı odaklı yapısı bu alanın nasıl kullanılacağı konusunda kullanıcıların yönlendirmesine açıktır (bkz. Şıvgın, 2019, s. 368 - 377). Şıvgın tarafından sosyal medya kullanıcı yorumları üzerine gerçekleştirilen çalışmada, kullanıcı odaklı medya analizleri cinsiyetçi, ırkçı ve ayrımcı söylemlerin sosyal medyada çok daha kolay ve hızlı bir şekilde yayılmasına ve kullanıcıların çok hızlı bir şekilde örgütlenmesine yardım ettiği görülmektedir.

Türkiye’de geleneksel medya açısından politik doğruluk temelinde gerçekleşen girişimleri ele alacak olursak bu ihtiyaca cevap veren önemli girişimlerden birinin Eti markasının, küreselleşen dünyada insani değerlere aykırı olduğu gerekçesiyle yıllardır “Negro” ismi ile satılan kakaolu bisküvisinin adını “Nero” olarak değiştirmesini olduğunu belirtebiliriz. Eti markası yaptığı açıklamada bu değişikliğin gerekçesi olarak “negro” kelimesinin bazı ülkelerde belli bir grubu ötekileştirme amacı ile kullanıldığı için isim değişikliğinde gittiklerini belirtmiştir (bkz. Resim 1):

Resim 1: Eti Markası tarafından Twitter’da paylaşılan açıklama⁷

⁷ <https://twitter.com/eti/status/1465959970734805001>, (son erişim: 06.10.2022).

Türkiye’de bu ihtiyaca cevap veren girişimlerden bir diğeri Bepanthol markasının Sertap Erener iş birliği ile gerçekleştirdiği “İyiliğe Ninniler” isimli projedir (bkz. Resim 2):

Resim 2: Bepanthol İyiliğe Ninniler Projesi⁸

Bu proje kapsamında, Pop Kültürün ünlü isimlerinden biri olan Sertap Erener 12 adet halk ninnisini pozitif ve eşitlikçi bir dille pedagoglar eşliğinde yeniden yorumlamıştır. Örneğin en çok bilinen ninnilerden olan ve içerisinde “Kov Bostancı Danayı. Yemesin Lahanayı” gibi ayrımcı ifadeler barındıran ninni, çocukların daha kapsayıcı, eşitlikçi ve sevgi dolu sözler duyararak büyümesi için “Sev bostancı danayı, ona ver lahanayı” gibi ifadeler ile değiştirilmiştir. Bepanthol markası, projeyi şu şekilde açıklamaktadır:

Hepimizi hayatla tanıştıran ilk hikâyelerdir ninniler...

Ninnileri şimdi daha eşitlikçi ve pozitif bir dünya için yeniden yorumluyoruz.

Tüm dijital platformlarda yer alan “İyiliğe Ninniler” albümünden bebeğinize dinlettiğiniz her bir ninni ile AÇEV’e destek olabilir ve başka bir çocuğun geleceğine de katkıda bulunabilirsiniz.

İyiliğe Ninniler ile bebekler de başışlar da iyilikle büyüyor...”⁹

Türkiye’de politik doğruluk sağlanması amacı ile gerçekleştirilen öncü girişimlerden bir diğeri, Odeabank’ın Can Yayınları iş birliği ile gerçekleştirdiği “Eşit Masallar” Projesidir (bkz. Resim 3):

Resim 3: Odeabank Eşit Masallar¹⁰

⁸ <https://www.bepanthol.com.tr/iyilige-ninniler>, (son erişim: 06.10.2022).

⁹ Bepanthol Markası resmi Websitesi: <https://www.bepanthol.com.tr/iyilige-ninniler>, (son erişim: 6.10.2022).

¹⁰ Odeabank resmi Websitesi: <https://www.odeabank.com.tr/esit-masallar>, (son erişim: 06.10.2022).

Projenin manifestosu Odeabank'ın resmi web sitesinde şu şekilde aktarılmıştır:

Çocukken çok masal dinledik.

Büyüdük, çocuklarımıza da bu masalları öğrettik. Aslında fark etmeden eşitlikçi olmayan roller biçtik.

Pamuk Prenses'e bir cadı elma verdi, çaresizce onu bir prensin öpmesini bekledi.

Sindarella hep acılar çekti, tek kurtuluş yolu kendini prense beğendirmektir. Kırmızı

Başlıklı Kız çok saftı kurda inandı, kurt onu bir lokmada midesine attı.

Peki, başka masallar mümkün olamaz mı?

Bir ülkede zeki, gözü kara prensesler ve tıpkı onlar gibi cesur, iyi kalpli prensler yaşayamaz mı? Üvey anneler hep kötü mü olmalı? Prensesler hep prenslerini beklemek zorunda mı ya da prenslerin tek görevi prensesleri kurtarmak mı?

Bu rolleri değiştirirsek, toplumdaki roller de değişir. Çünkü kadın-erkek eşitliği kavramı, küçük yaşta gelişir. Biz eşit bir geleceğe inanıyoruz. Bunun için Eşit Masallar projesini hayata geçiriyoruz.

Odeabank'tan

EŞİT MASALLAR

Eşit bir yarına uyanın çocuklar!¹¹

Psikolog Prof. Dr. Ayşe Bilge Selçuk'un içerik danışmanlığında yürütülen Eşit Masallar projesi kapsamında en bilinen ve sevilen klasik masallar, eşitlikçi bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmıştır. Ayrıca bugüne kadar dinlediğimiz masallarda yaratılan yardıma muhtaç prenses, kötü kalpli üvey anne, kahraman prens gibi algılar yıkılarak, kahraman ve cesur prensesler, iyi kalpli yardımsever üvey anneler ya da ev işlerinde anneye yardımcı olan baba figürleri yaratılarak çocuklara öğrendiklerinden farklı bir dünyanın da var olabileceğini göstermek hedefiyle bu proje gerçekleştirilmiştir. Söz konusu proje kapsamında toplam 5 Masal tekrar düzenlenmiştir:

Pamuk Kalpli Prens ve Yedi Cüceler: Asıl gücü iyi kalbi ve zekâsıydı. Pamuk Kalpli Prens'ti onun adı.

Rapunzel: cesur, gözü kara ve özgür yetişmiştir. Rapunzel'di adı.

Sindarella: çok akıllı ve meraklıydı, kitaplarda keşfederdi dünyayı. Sindarella'ydı adı.

Kurbağa Prens: Onun büyümesi iyilik ve eşitlik seçmesiydi. Kurbağa Prens'ti adı.

Kırmızı Başlıklı Kız: Gücünü zekâsından alırdı. Kırmızı Başlıklı Kız'dı adı.

Politik doğruluk kavramı dendiğinde bahsedilmesi gereken projelerden bir diğeri Fibabanka tarafından hazırlanan "Eşitlikçi Kılavuzdur." Bu kılavuzun ön sözünde şu ifadeler yer almaktadır:

Fiba İşimiz Eşitlik Platformu olarak amaçlarımız arasında dil ve davranış alışkanlıklarımızı sorgulayarak, daha eşitlikçi bir toplum yönünde farkındalık oluşturmak yer alıyor. Bugün dünyanın her yerinde ve çalışma ortamlarının hemen her kademesinde kök salan eşitsizliklerin kaynağını, zihin dünyamıza yön veren ayrımcı dil öğeleri ve yanlış toplumsal davranış kalıpları belirliyor. Ne kendisinden "hanım hanımıcık" davranması beklenen kadınlar, ne "kalıbının adamı olması" istenen erkekler, ne de yaş, etnik kimlik ve fiziksel özellikleriyle var olmaya çalışanlar kendilerine biçilen tanımların içinde rahatça nefes alabiliyor. Kalıplaşmış ifadeler ve toplumsal beklentiler kişisel özelliklerimizi ve isteklerimizi yok saymaktan öteye gitmiyor. Her bir Fiba'lının kendini çabasız, filtresiz olduğu gibi var edebildiği, değerli hissettiği, mutlu ve eşit bir çalışma ortamı için, Fiba

¹¹ <https://www.odeabank.com.tr/esit-masallar>, (son erişim: 6.10.2022).

İşimiz Eşitlik Elçilerimiz Dr. Şehnaz Şişmanoğlu Şimşek danışmanlığında farkındalığımızı artıracak bir kılavuz hazırladı. Umuyoruz ki farklı şirketlerimizin farklı departmanlarında çalışan elçilerimizin ortaya koyduğu bu çalışma sizlerin de katkılarıyla gelişir, yaşayan bir dokümana dönüşür. Eşit bir gelecek için.

Fiba İşimiz Eşitlik Platformu¹²

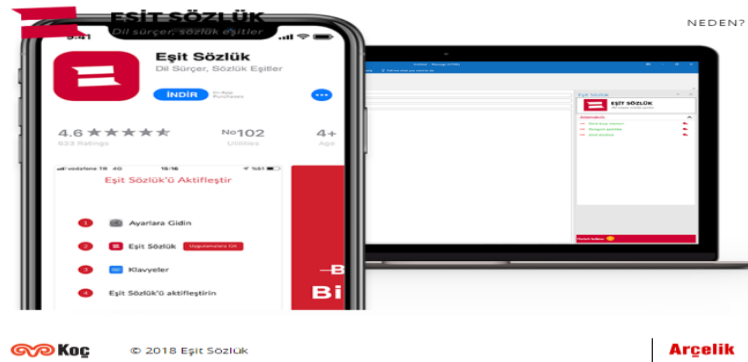
Bu kılavuzda, ayrımcılık veya nefret söylemi vb. öğeler içeren ifadeler daha eşitlikçi sözcükler ile değiştirilerek alternatif ifade biçimleri oluşturulması hedeflenmiştir (bkz. Resim 6):

AYRIMCI	EŞİTLİKÇİ
Bayan	Kadın
Bayan arkadaş	Arkadaş
Bayan reyonu	Kadın reyonu
Kız gibi	Yeni
Kızlık soyadı	Evlenmeden önceki soyadı
Bayan voleybol takımı	Kadın voleybol takımı

Resim 6: Fibabanka tarafından oluşturulan Eşitlikçi Kılavuz'da yer alan örnek ifade biçimleri¹³

Arçelik A.Ş. firması ise bu kılavuzun bir adım daha önüne geçerek „Dil Sürçer/Sözlük eşitler“ adı altında “Eşitsözlük Uygulamasını” geliştirmiştir (bkz: Resim 7).

Resim 7. Arçelik Eşit Sözlük Aplikasyonu¹⁴

Arçelik firması, Eşit Sözlük isimli resmî web sitesinde uygulamayı şu şekilde açıklamaktadır:

Dil sürçer, Sözlük eşitler!

Dilimize eşitlik getirmek için Arçelik A.Ş.'nin yaşamları teknoloji ile iyileştirme kültüründen yola çıkan bir sözlük ve klavye geliştirdik. Eşit Sözlük'ü yükleyenlerin,

¹² <https://www.fibabanka.com.tr/docs/default-source/kilavuzlar/esitlikci-dil-ve-davranis-kilavuzu.pdf> (son erişim: 03.10.2022)

¹³ <https://www.fibabanka.com.tr/docs/default-source/kilavuzlar/esitlikci-dil-ve-davranis-kilavuzu.pdf> (son erişim: 01.10.2022).

¹⁴ <http://esitsozluk.com/#indir>, (son erişim: 06.10.2022).

mesajlaşırken kullanacağı cinsiyetçi, kadını veya erkeği küçümseyen ifade ve söylemler, sözlüğümüze takılacak ve klavyemizle düzeltilecek.¹⁵

Görüldüğü üzere günümüzün bir ihtiyacı olarak karşımıza çıkan „politik doğruluk“ kavramı günümüz Türkiye’sinin gündeminde ve disiplinler arası tartışmalarda çoktan yerini almıştır ve bu konu ile ilgili farkındalık yaratmak amacıyla çok sayıda çeşitli proje gerçekleştirilmiştir.

5. POLİTİK DOĞRULUK KAVRAMININ ALMAN ÇOCUK EDEBİYATINDAKİ ETKİLERİ

Araştırmanın giriş bölümünde belirtildiği üzere, dünyanın küreselleşmesinin yanı sıra çok kültürlü ve sürekli yeniden şekillenen yaşam biçimlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni dinamikler ortaya çıkmıştır. Bunların etkilerini özellikle Avrupa’da ve dildeki yansımalarında görmekteyiz. Şıvgın söz konusu gelişmeleri aşağıdaki gibi değerlendirmektedir:

Üniversitelerdeki klasik Batılı egemen eğitim sisteminin ‚kültürel çeşitlilik‘ ekseninde sorgulanması üzerinden gelişen tartışmalar, farklılıkların tanınması ve yaşama geçirilmesine ilişkin bir mücadele alanı yaratmıştır. Bu mücadeleyi gündeme taşıyan en önemli başlıklardan biri dildeki mevcut ayrımcı ifadeleri ve önyargıları dönüştürmek için önerilen ‚konuşma kuralları‘ (speech codes) olmuştur. (Şıvgın, 2019, s. 357)

Belki de dünyanın en önemli dil politikalarından birine sahip olan Avrupa’nın lider ülkelerinden biri sayılan Almanya’da ise, postmodern düşünceyle gelişen politik doğruluk kavramı tartışmaları sıklıkla birçok alanda gündem yaratmaktadır. Başkalarının hassasiyetlerine karşı saygılı olmayı kapsayan Politik doğruluk hareketinin neden özellikle Almanya’da bu denli üzerinde durulduğuna bakıldığında ise temelinde, Almanya’nın II. Dünya Savaşı sonrasında ivedilikle büyümekte olan ekonomisi için büyük bir işgücüne ihtiyaç duyması yatmaktadır. Hatta söz konusu işgücü alımına 1961 yılında Türkiye de dâhil olmuştur¹⁶ ve bu günümüz “politik doğruluk” tartışmalarına örnek teşkil edebilecek bir gelişme olarak gösterebilir. İş gücü alımı politikaları doğrultusunda Almanya’ya ilk göç eden Türk kuşağı “*Gastarbeiter*” (*Misafir işçi*) olarak anıldıysa da politik doğruluk hareketi içerisinde söz konusu kavram zamanla işlevini yitirerek yeniden ele alınmış, ayrımcılık ifadesinden arındırılmış Alman halkı ile bütünleştirici yenilikçi bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmuştur. Buradan yola çıkarak bir zamanların misafir işçileri olarak çağırılan fakat memleketlerine dönmeyerek Almanya’ya yerleşen ve birçoğu çoktan Alman vatandaşlığına geçmiş, kendi memleketlerinde ise “*Gurbetçi*” olarak tanınan Türk kökenli ikinci kuşak vatandaşlar, aslında “*çifte aidiyet(sizlik)*”¹⁷ duygusu yaratan “*Deutschtürken*” (*Almancı*) veya “*Zuwanderer*” (*Göçmenler*) olarak adlandırılmıştır. Ve yine bu kavram da politik doğruluk açısından zaman içinde farklı dinamikler karşısında yenik düşmüş bir ifade olarak tekrar revize edilmiş ve üçüncü kuşaktan itibaren günümüzde “*Deutsche mit türkischen Migrationshintergrund*” (*Türk Kökenli Alman*) olarak anılmaya başlanmıştır. Görüldüğü üzere bahsi geçen azınlık grubun Alman toplumu içinde yerini

¹⁵ <http://esitsozluk.com/#nasil> (son Erişim: 06.10.2022).

¹⁶ “Söz konusu işgücü açığını karşılamak için Almanya’yla Türkiye arasında 30 Ekim 1961 yılında “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi Çerçevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşma” imzalandı.” (Cem Kılıç (2016). *Almanya’ya Türk işçi göçünün 55. Yılı*. Milliyet Gazetesi, 4 Kasım 2016, bkz: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/almanya-ya-turk-isci-gocunun-55-yili-2338982>, son erişim: 05.10.2022).

¹⁷ Ahmet Suavi (11 Temmuz 2019): *Almancı nedir? Deutschtürke kavramı ve çifte aidiyet(sizlik)*, bkz: <https://indigodergisi.com/2019/07/almanci-nedir-deutschturke-cifte-aidiyetsizlik/>, (son erişim: 05.10.2022).

ve statüsünü belirleyici dinamiklere göre değişimini bir dil içi çeviri eylemine bağlamak mümkündür. Ve söz konusu dil içi çeviri dinamikleri en fazla da farklı dil, din ve kültürlerin bir araya geldiği süreçlerde karşımıza çıkıyor. Güncel gelişmeler üzerinden Almanya örneği ile devam edecek olursak, Almanya'nın daha sonrasındaki süreçte Nijerya, Suriye ve Ukrayna gibi birçok ülkeden geçici işçi alımı örneğinde olduğu gibi başta misafir olmak üzere mültecilere kapılarını açtığı göz önünde bulundurulursa, günümüz Almanya'sını farklı dil, din ve kültürlerin bir arada yaşadığı çok kültürlüğün ana merkezlerinden biri olarak tanımlamak mümkündür (bkz. Hablik 2014; Stefanowitsch, 2018).

Dolayısıyla var olan bazı alışılmış, farklı kültüre ait yerleşmiş "Neger" (arap/zenci), "Zigeuner" (çingene) veya "Asylant" (sığınmacı) gibi söylemlerin ulusal ve uluslararası bağlamda geçirdikleri evrim süreçleri içinde kaçınılmaz bir „Politik Doğruluğa“ gereksinim duymaya başladığını gözlemlemek mümkündür. Ve bu çok kültürlü dinamiğin içinde "Politik Doğruluğun" temel amaçlarından biri giriş bölümünde belirtildiği üzere sosyal açıdan dezavantajlı olan birey veya gruplar hakkında konuşurken, onları ötekileştirebilecek ya da kötü hissettirebilecek ifadeleri kullanmaktan kaçınmak iken bir diğer amacı bireyin kendini toplum içinde „farklılığı“ sebebiyle (bkz. "Schoko-Ticket" örneği) dilsel olarak dışlanmış ve ayrımcılığa uğramış hissetmesini önlemeye yönelik bir farkındalık yaratmak olarak görülebilir.

Hatta siyahi insanları incitebileceği düşünülen ve yıllarca "Mohrenküsse" (arap öpücüğü) veya "Negerküsse"¹⁸ (zenci öpücüğü) olarak tanınan popüler Alman şekerleme çeşidinin ismi gıda sektöründe dahi tartışmalara ve kutuplaşmaya yol açmıştır. Tartışmaların neticesinde örneğin Dickmann gibi bazı firmalar politik açıdan "esmer tenli insanları aşağılayabileceğinden ötürü" şekerlemeyi "Negerküsse" yerine kendi markası adı altında "Dickmanns" olarak pazarlamaya başlamıştır.¹⁹ "Neger" ve "Mohr" ifadelerinin günümüzde Duden gibi önde gelen Alman sözlüklerinde de çoktan "eskimiş" ve "ayrımcı" olduklarına nesnel ve tartışmasız bir şekilde işaret edilmektedir. Fakat tüketici haklarını koruma derneğinin tespitlerine istinaden günlük dilde söz konusu şekerlemeye hâlen alışılmış "Negerküsse" adı verilmekte olup, isim değişikliğine gitmeyen İsviçreli bir üretici firmanın şekerleme ismini değiştirmeyi reddettiği için buna karşı bir imza kampanyası başlatılmıştır. Ancak firma bu olay sonucunda dikkatleri üzerine çekerek cirosunun da iki katına çıktığı belirtmektedir.²⁰ Hatta tartışmalara ve kutuplaşmalara sebep olan "Mohr" kavramı Almanya'daki tüm cadde ve istasyon isimlerini de etkilemiştir ve bu bağlamda Berlin'de bulunan ve eşitlik aktivistlerinin protestosuna hedef olan "Mohrenstasse" (Arap sokağı) adlı yer altı metro durağının adı da hızlı bir şekilde geçici olarak "Georg-Floyd-Straße" olarak değiştirilmiştir (bkz. SZ Gazetesi, 17 Haziran 2020).

Araştırmanın devamında araştırmanın kapsamını aşmamak adına günümüz Almancasında yakın geçmişte kullanılan ancak günümüzde artık Politik doğruluk açısından kabul edilmeyen

¹⁸ Yuvarlak bir gofret üzerinde duran ve gofret inceliğinde çikolata ile kaplı kar beyazı, yumuşak yumurta akı köpüğünden yapılmış avuç büyüklüğünde bir şekerleme çeşidi (yazarların tarifidir).

¹⁹ SZ Gazetesi (17 Haziran 2020). bkz.: <https://www.sueddeutsche.de/panorama/schaumkuss-mohrenkopf-schweiz-mohrenstrasse-1.4938457>, (son erişim: 24.09.2022).

²⁰ Patricia Wolf (18 Temmuz 2020). Mohrenkopf & Negerkuss: Woher kommt der Begriff und ist dieser rassistisch, bkz.: <https://www.verbraucherschutz.com/verbraucherwelt/mohrenkopf-negerkuss-woher-kommt-der-begriff-und-ist-dieser-rassistisch/>, (son erişim: 27.09.2022).

kavramların Alman çocuk edebiyat repertuarında tartışılmasına değinilecek ve özellikle günümüze kadar gelen “Neger”, “nigger” ve “negro”²¹ kelimesinin üzerinde durulacaktır. Türkçe’ye “arap”²² veya “zenci”²³ olarak çevirebileceğimiz ve günümüz Türkiye’si için çağrışımlarının Almandadaki kadar derin olmasa da politik doğruluk açısından uygun olmayan terim zaman içinde “siyahi” veya “afro [kökenli] Türkler”²⁴ olarak kullanılmaktadır. Çocuk edebiyatındaki politik doğruluğun beraberinde getirdiği „kültürel çeşitlilik ve „eşit temsil edilme hakkına“ (bkz. Şıvgın, 2019, s. 357) göre çocuk edebiyatının revize edilmesi ve ayrımcılık yaratacak, ötekileştirecek “Neger” sözcüğünden arındırılması için girişimlerde bulunulması aslında Alman çocuk edebiyatı yayıncıları arasında çoktan yankılanmaya başlamıştır (bkz. Bachmann, 2013, s. 5). Sebebi ise Almanya’nın göç politikalarından doğan ve yeni yaşam dinamiklerini beraberinde getiren çok kültürlülüktür. Konu ve politik olarak doğru dilin kullanımı eskiye nazaran her zamankinden daha çok önem kazanmıştır, çünkü günümüzde her türlü farklılığa ve çeşitliliğe saygı duyulması ve gösterilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde toplumun içinde dilsel ayrımcılıkların önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Bunun nedeni, yakın geçmişte sosyal değişim, belirli konulara duyarlılık ve bunun sonucunda kişinin kendi farkındalıkları doğrultusunda dil kullanımını irdemesi ve sorgulamasıdır. Politik olarak doğru dilin şu anda kamuoyunun ilgi odağı olmasının bir başka nedeni de sosyal medya dinamiğidir.²⁵ Aynı zamanda toplumsal değişimin de bir göstergesidir. Köken, din, dil veya cinsiyete dayalı ayrımcılık uzun süredir toplumsal olarak kabul edilebilirken, burada dile yaklaşım ve kullanım şeklimize de yansımaları gereken bir değişiklik yaşanıyor. Elbette edebiyatta da bu konu tekrar tartışılmaya ve irdelenmeye başlamıştır. Özellikle de henüz farkındalıkları geliştirmekte olan ve öğrendiklerini uygulamaya koyan çocuk edebiyatına bu konuda yenilikçi olup, eski basmakalıp öğretilerden dili arındırarak, politik doğruluğu sağlama görevi düşmektedir. Yeşim Sönmez Dinçkan ve Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt’un da belirttiği gibi:

[...] geleceğin okurları ve yetişkinlerinin bugün okudukları kitapların içeriği ve dilinin onların üzerindeki etkisi de yadsınamaz. Bu bağlamda geleceğin yetişkinlerini eşitlikçi bir dünya görüşüyle şekillendirmek amacıyla kitaplarda eşitlikçi bir dil kullanmak ve içeriğin özenle belirlenmesi, çocukların kendileri ve dünya hakkındaki algılarını sağlıklı bir şekilde

²¹ Kölelik döneminden günümüze gelen siyahiler için kullanılan hitaplar, günümüzde köle ticareti ile özdeşleştirildiği için insanlık onuruyla bağdaşmayan sözcüklerdir ve zamanla ilk kullanımlarının aksine onlara aşağılayıcı ve ötekileştirici ayrımcılık söylemleri yüklenmiştir.

²² TDK’ya göre “Arap”: “Orta Doğu ile Kuzey Afrika’nın büyük bir bölümünde yaşayan halktan veya bu halkın soyundan olan kimse” (bkz. <https://sozluk.tdk.gov.tr/>). Dolayısıyla yaygın olarak Hindistan, Arabistan veya Afrika gibi sıcak coğrafyanın etkisiyle cildi koyu renk olan tüm bireyler için kullanılan eskimiş bir tabirdir. Günümüzde de hâlen güneşte fazla kalanlar kişiler için “arap gibi oldun” denildiğini görmekteyiz. İmaj olarak ise ilk akla gelen önce “Hacivat ve Karagöz” oyunlarında ve daha sonra Yeşilçam sinemasının ikincil karakterlerden biri olan, Türkçe’si bozuk hizmetçi “arap bacı”dır. Çocuk şarkılarında ise “yağmur yağıyor, seller akıyor, arap kızı camdan bakıyor” tekerlemesi ile anılmaktadır.

²³ TDK’ya göre “zenci”: (arapça) Siyah ırktan olan kimse, siyahi (bkz. <https://sozluk.tdk.gov.tr/>).

²⁴ Afrika’dan 15. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelen [...] siyah tenli vatandaşlar, “Afro-Türkler” olarak anılıyor. Bkz: Kökenleri Afrika’dan şiveleri Ege’den (27 Ekim 2017), <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-kokenleri-afrikadan-siveleri-egeden-40623210/1>, (son erişim: 29.09.2022).

²⁵ Bahsi geçen “Schocko-Ticket” örneğinde görüldüğü üzere, özellikle nüfusun kolektif sözcülüğünü yapan sosyal medyada kasten veya bilinçsiz olarak yanlış dili kullanan şirketler veya bireylerin sözde “shitstorms” (aşırı tepki görmek, “linç” yemek) olarak anılan eleştiri ve hakaret yorumlarına boğuldukları görülüyor.

inşa etmeleri açısından da son derece önemlidir. (Sönmez Dinçkan/Sancaktaroğlu Bozkurt, 2021, s. 110-111)

Klasik Alman çocuk edebiyatının yazıldığı dönemlere bakıldığında ise, Alman halkının tüm dünyada olduğu gibi henüz günümüzde olduğu kadar “Multi-Kulti”²⁶ bir ulus olmadığını ve dolayısıyla farklı kültürlerle, dinlere ve dillere karşı daha az farkında ve duyarlı olduğu aşikârdır. Almanya’da çok kültürlülüğün kafiyeli kısaltması olan “Multikulti” ifadesini jeopolitik açıdan aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

Sözcük İngilizce’den gelir (multiculturalism) ve ilk olarak 1960’larda Kanada’da, daha sonra Avustralya ve ABD gibi diğer göç alan ülkelerin siyasi tartışmalarında da ortaya çıktı. Almanya’da ise “Multikulti” terimi ilk olarak 1970’lerin sonunda sosyo-pedagojik ve kilise tartışmalarında rol oynadı. 1980’lerin sonundan itibaren dış politikada milliyetçi eğilimlere alternatif olarak giderek artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Terim iki şekilde yorumlanır. Bazıları bunu göçün korkulan tehlikelerine işaret etmek için kullanırken, diğerleri çoğulcu bir toplumda mümkün olan en iyi şekilde bir arada yaşamayı ele almak için kullanıyor. (Focus Dergisi, 15.11.2013)

Söz konusu değişen ve salt Alman çocuklarına yönelik yazılan klasik Alman çocuk edebiyatı da kendini “Multikulti” çocuk kitlesinin karşısında okurlarının farklı ihtiyaçlarına cevap vermek adına politik doğruluk tartışmalarının ortasında bulmuştur. Pedagoglar, yazarlar, eleştirmenler ve yayıncılar değişen okur kitlesi dinamiğini yeniden değerlendirmek ve tartışmak zorunda kalmıştır. Bu konu bağlamında iki önde gelen yayınevi ve klasik çocuk eserine değinilecektir. İlk örnek olarak Oettinger Yayınevi tarafından yayınlanan Astrid Lindgran’ın *Pippi Langstrumpf (Pippi Uzunçorap)* eserine değinilecek ardından Thienemann Yayınevi tarafından yayınlanan Ottfried Preussler’in *Küçük Cadı*²⁷ (*Die kleine Hexe*) adlı eserinden söz edilecektir.

Alman çocuk edebiyatında politik doğruluk açısından önde gelen yayınevlerinden biri Oettinger Yayınları’dır. Oettinger Yayınevi uzun yıllardır yayıncılığını yaptığı “*Pippi Uzunçorap*” hikâyesinde yer alan ve baba figürü için kullanılan “*Zenci kral*” ifadesini günümüzde “*zenci*” ifadesinin kasıt olmadan da olsa başkalarını incitebileceği ve ırkçı çağrışımlara neden olabileceği gerekçesiyle ilk başta 90’lı yıllarda bir dipnot düşerek açıklamıştır. Ancak 2000’li yıllarda bunu yeterli görmeyerek revize etmiş ve yerine “*Güney Denizlerin kralı*” (Lindgren, 2020, s. 10) ifadesini kullanarak yayınlamayı uygun bulmuştur (bkz. Bochmann/Stauffer, 2013, s. 4). Günümüz Almanya’sında kullanılmayan “*Neger*” (zenci) kelimesi son derece ayrımcı bir hâl almış ve daha sonrasında “*Farbiger*” (renkli) kullanılmaya başlanmıştır. Ancak her iki kavram da sömürgecilik döneminden geldiği için ve aslında *Pippi Uzunçorap*’ın hikâyesinde yer alan baba figürünün de sömürgecilik hareketlerinin içinde bulunduğundan “*siyahî*” demek dahi politik doğruluk açısından sakıncalı bulunabilir. Dolayısıyla Oettinger yayınevinin tüm çocuk kitaplarından “*zenci*” kelimelerini

²⁶“Multi-Kulti”, “Multikulturalismus” (Çok Kültürlülükten) türetilen kısaltmanın tanımıdır. “Multikulti”, bir toplum, farklı ana dilleri, gelenekleri ve dinleri olan insanlardan oluştuğunda, kültürel olarak çeşitli kabul edilir. Focus Dergisi, 15.11.2013, bkz.: https://www.focus.de/politik/deutschland/multikulti-wird-unterschiedlich-interpretiert-parteien_id_1941908.html, (son erişim: 06.10.2022).

²⁷ Ottfried Preussler’in “*Küçük Cadı*”sı ilk kez 1957 yayınlanmış ve günümüzde 47 dile çevrilmiş olan eserin Thienemann yayınevinden 86. basımı çıkmıştır. Eser Türkçe’ye de “*Küçük Cadı*” (Kırmızı Kedi, 2009, çev: Murat Batmankaya) olarak da aktarılmıştır.

kaldırması üzerine alandaki politik doğruluk tartışmaları hararetlenmiştir. Böylece Alman klasik çocuk edebiyatı eserlerinin içinde yer alan tüm sözlerin ve davranışların tekrardan uzmanlar tarafından incelenerek gözden geçirilip geçirilmemesi konusundaki tartışmalar kutuplaşmalara yol açmıştır.

Almanya'nın en saygın yayınevleri arasında bulunan yayın evlerinden bir diğeri Thienemann yayınevidir. Günümüzde hâlen en çok satan klasik çocuk kitapları arasında yer alan ve 47 dile çevrilmiş ünlü çocuk yazarı Ottfried Preussler'in *Küçük Cadı* adlı eserinin de yayıncılığını yapmaktadır. Bu eserde yer alan bazı kavramlar günümüzde artık politik olarak doğru olmadığından Thienemann yayınevi, kitapların ilk ortaya çıkışından yaklaşık 50 yıl sonra Preussler ailesinin rızası ile "artık modern insan imajına tekabül etmeyen ve günümüz çocuklarının anlamadığı terimleri değiştirmek veya silmekle" ilgili çalışmalarda bulunmuştur²⁸. *Küçük Cadı* eserinde iki yerde günümüzde ayrımcı olarak kabul gören "zenci" terimi geçmektedir. Ve yayınevi günümüzün kullanım gerçekliği ile örtüşmediğinden bu konuda okurları tarafından birçok şikâyet mektubu almıştır.

Söz konusu "zenci" kelimesinin geçtiği bir sahnede "*Fastnachtfeier*", modern adıyla bir "*Fasching*" (Alman karnaval)²⁹ kutlanır ve Küçük Cadı kahramanı kostümlü çocuk karakterler ile buluşur (Preussler, 2021, s. 34). Orijinal metinde "*Negerlein*" ve "*Negro*" (*Zenci çocuk*) kelimeleri, o dönemde alışılmış olduğu gibi kullanılıyor ve herhangi bir politik doğruluk ilkesi ihlal edilmemişti. Ayrıca aynı sahnede "*Türken mit roten Mützen und weiten Pluderhosen*" (*kırmızı fesli ve bol şalvarlı Türkler*), "*Chinessinen*" (*Çinli kıızı*), "*Menschefresser*" (*yam yam*) ve "*Hottentottenhäuptling*" (*Hottentot'ların kabile başı*) gibi kostümlere bürünen çocuklar da fantastik bir betimleme içinde yer alıyor. Günümüz Almanya'sında ise gerek Türk, gerekse siyahi ve Asya ırkına mensup birçok etnik grup yer aldığı için tüm bu ifadelerin söz konusu etnik grup çocuklarının kendini ötekileştirilmemiş hissetmesi adına çıkarılmasına karar verilmiştir. Böylece de yayınevi aslında gelen okur şikâyetlerini de dikkate almış ve eserini günümüz politik doğruluk ihtiyaçları doğrultusunda güncellemiştir. Neticede Preussler'in de niyeti asla farklı ten rengindeki insanları gücendirmek olmadığından, ailesi de değişiklikleri kabul etmiştir. Ayrıca çocukların farklı şekillerde giyinmesi, mutlaka bir "*Zenci*", "*Çinli*" veya "*Türk*" kılığına girmesi de eserin orijinalitesine zarar vermeyecektir. Farklı, etnik olmayan bir kılık seçildiğinde, sahnenin içeriği ve niyet değişmez, hikâye de çarpıtılmamış olur. Yayınevi yaptıkları basın açıklamasında ayrıca diğer yayınlarında yer alan ve "küreselleşme, belirsizlik ve huzursuzluk çağında" gerekli gördükleri "eski ve artık politik olarak doğru olmadığı hâlde kullanımda olan ifadeleri" kaldıracağını duyurdu (bkz. age). Yayıncı Klaus Willberg durumu aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Tüm çocuk klasiklerimizi gözden geçireceğiz. Tartışmalı kelimeler değiştirilmeyecek, tamamen silinecek. Kitapları dilsel ve politik değişime uyarlamak gerekiyor [...] Zamansız kalmalarının tek yolu bu [...] Ottfried Preussler'in *Küçük Cadı* adlı kitabındaki çocukların

²⁸ Thienemann yayınevinin konuya ilişkin açıklaması: "Diskriminierende Sprache bei Preußler. Die kleine Hexe, ohne Rassismus". (4 Şubat 2013). Bkz.: <https://taz.de/Diskriminierende-Sprache-bei-Preussler/!5076053/>, (son erişim: 03.10.2022).

²⁹ Karnaval kelimesi kullanırken genel anlamında Türkçe'de "Brazil, Rio Karnavalı" gibi festival şenliğini çağrışımı yapabileceği için, kavramın genel Alman kültürü içinde vurgulamakta fayda vardır. Çocuklar bu şenliklerde farklı kimliklerdeki kostümlere bürünürler.

artık Zenci, Çinli kızlar ve Türkler gibi giyinmelerine izin verilmemelidir.
(age)

Thienemann yayınevi ayrıca telifi altında bulunan yazar Michael Ende'nin popüler "*Jim Knopf*" (2004) adlı çocuk kitabını da revize etmeye hazırlanıyor (bkz. age.). Jim Knopf aslında siyahi bir kahraman, fakat kendisinden "*Negerbaby*" (zenci bebek) olarak bahsedildiği için bundan böyle kendisinin "esmer ten renkli bebek" olarak revize edilerek anılması ön görülmektedir. Aslına bakılırsa elbette "zenci" kelimesinin kendisi, kelimenin anlamının bir parçası olarak aslında ayrımcı, ötekileştirici veya bir hakaret içeren bir anlama sahip olmasa da hakkında olumsuz basmakalıp yargıların bulunduğu bir gruba atfedildiği için politik açıdan uygun olmayan bir hâle gelmektedir. Örneğin, "*Negro*" kelimesi aslında "*siyah*" için İspanyolca, Fransızca ve Latince kelimelerden türetilmiştir. Ancak, kelime günümüzün politik doğruluk ilkeleri açısından son derece ayrımcıdır. Dolayısıyla Politik doğruluk dil kullanımını değiştirmekten çok daha fazlasıdır, aynı zamanda değişen dünya görüşüyle ilgilidir. Bu nedenle, dildeki bir değişikliğe, davranışta karşılık gelen bir değişiklik eşlik etmelidir ve bu çocuklara ilk baştan itibaren doğal bir şekilde öğretilmeli veya en azından çocukların bu konuda duyarlı hâle getirilmeleri gerekmektedir.

Görüldüğü üzere ancak çocukluk hafızasında değişiklik yapılırsa, günümüzün ihtiyaçları doğrultusunda gerekli olan politik doğruluk sürdürülebilir kılınır. Asalet Erten'in de dediği gibi: "Çocuk yazının geleceğinin yetişkinlerinin yetiştirilmesinde gelişmesinde ihtiyaçları olan kültürün, bilginin ve hayata bakışın edinilmesinde faydalı olacağına hiç şüphe yoktur" (Erten, 2011, s. 15). Aksi takdirde politik açıdan doğru olmayan ifadeler çocukların hafızalarında yer edecek ve daha sonra beraberinde getirdikleri imaj ve ön yargıları telafi etmek veya kaldırmak daha zor olacaktır. Akademisyen ve çocuk yazarı Necdet Neydim'in de araştırmamızın başında yer verdiğimiz alıntısına referans vererek burada sözlerinin ne kadar ön görülmesi gerektiğine değinmek gerekir: "Ben geride bıraktıklarımı değil, Onlar beni sorguluyor" (Neydim, 2003, s. 126). Bu noktada politik doğruluk, hangi değer yargılarının geçerli olacağına yönelik bir mücadele olarak önem kazanırken, mücadele sadece dil ve söylemi değil, gelecekteki yetişkinlerin davranış ve eylemlerini şekillendirmeyi ve sürdürülebilirliği de kapsar. Dolayısıyla dilde gerçekleşecek bir dil içi çeviri revizyonu ile uzun vadede bile olsa, toplumsal farkındalıklar, eşitlikçi gelişmeler ve var olan olumsuz önyargıları dil hijyeni ile arındırarak dönüşüm potansiyeli yaratmaktadır.

Fakat her ne kadar Politik Doğruluğu önemli bulanlar var ise de muhalif görüşler de yok değil. Hatta bazıları Politik Doğruluğu bir nevi dil avcılığı veya diktatörlüğü olarak görerek, konuşma özgürlüğünü kısıtladığını da savunmaktadır.³⁰ Bazıları ise orijinal metne karşı saygısızlık olarak görmektedir. Fakat Şıvgın'a göre politik doğruluk:

Her ne kadar ifade özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle güçlü bir muhalefetle karşılaşmış olsa da, toplumların ayrımcılığı pekiştirici söylemlerinin revize edilmesinde hafife alınmayacak bir rolü olduğu aşikârdır. Özellikle ayrımcılığın en yaygın görünüşlerinden olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve cinsiyetçilikle ilgili önyargıların

³⁰ Örneğin bkz.: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/warum-kinderbuecher-politisch-korrekt-umgeschrieben-werden-a-878115.html>, (son erişim: 27.09.2022) veya: <https://taz.de/Autorin-ueber-Rassismus-in-Kinderbuechern/!5072942/>, (son erişim: 08.10.2022).

yeniden üretilmesinde dil son derece önemlidir, çünkü söylem dilde kurulmaktadır.

(Şıvgın, 2019, s. 357)

Neticede günümüzde dil kullanımının toplumun bir aynası olarak zamanla değiştiğini kabul etmek gerekmektedir. Geçmişte, belirli ifadelerin ayrımcılığı toplumsal olarak kabul görürken, günümüzde eşitçilik arayışı ile politik olarak doğru dil kullanımı da geçerlilik kazanarak bir şart durumuna gelmiştir. Bazı ifadeler doğası gereği rahatsız edici bir anlamı olmadığından, bir toplumun bu terimleri nasıl kullandığı ve ilişkilendirdiğine bağlı olarak zaman içinde ayrımcı bir şekle bürünmesine yol açabilir. Toplum değişmeye devam ettikçe, dil ve neyin politik olarak doğru kabul edilip neyin yanlış olduğu da kendi dinamiği doğrultusunda zamanla yeniden belirlenecektir.

6. ÇOCUK EDEBİYATI ÇEVİRİSİNDE POLİTİK DOĞRULUĞUN ÖNEMİ

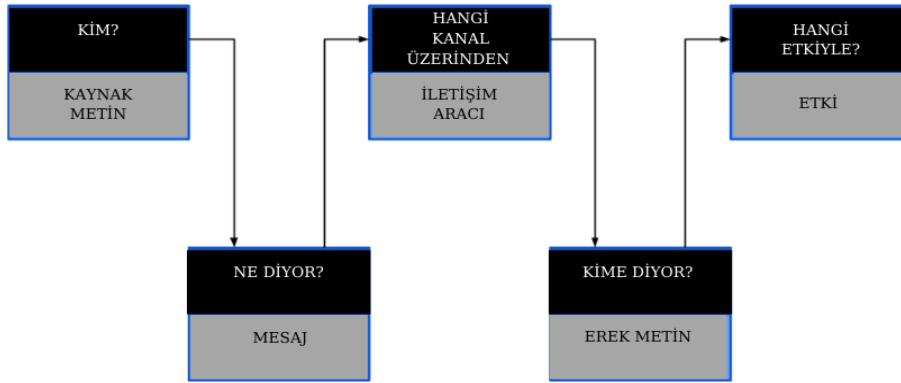
Politik doğruluk bağlamında hem dil içi (*intralingual*) hem diller arası (*interlingual*) çeviriye aslında çifte sorumluluk yüklemek gerekmektedir. Çocuk edebiyatı çevirisi sadece dilsel eşdeğerlilik veya yeterlilik ile bitmiyor. Bu nedenle çevirmen her iki dilde de yetkin olsa bile aynı zamanda politik doğruluk bağlamında pedagojik bir sorumluluk misyonu da üstlenmiş oluyor. Özellikle çocuk edebiyatı ile uğraşan edebiyat çevirmenlerinin somut terimlerin ne anlama geldiğini ve politik olarak doğru bir dilin kullanılıp kullanılmamasına ilişkin hangi kararların alınması gerektiği konusunda ayrı bir hassasiyet göstermeleri gerekiyor. Çevirmen asla sadece diller arası bir aracı olmadığından, çevirdiği dillerin kültürlerini yeteri kadar tanınması ve bilmesi esastır. Bir kültürde politik doğru olan bir ifade, bir diğer dile ve kültüre aktarılırken politik açıdan sakıncalı olabilir. Çevirmen, toplumun hangi görüşleri benimsediğini ve hangi kelimelerin hangi çağrışımlarla kullanıldığını iyi bilmelidir. Bir kelime bir dilde oldukça yaygın olabilirken, aynı kelimeyi başka bir dilde kullanmak kültürel ve tarihsel arka plan nedeniyle oldukça zordur. Örneğin Türkçe’de lider olmak çocuklara öğretilen bir erdem olarak gösterilirken Almanca’ya doğrudan çevrildiğinde “*Führer*” anlamına gelir ve Hitler’e çağrışım yaptığından Alman toplumunda kabul görmeyecektir. Yine aynı şekilde “*Irk*” (“*Rasse*”) kelimesi de Almanya’da tarihleri nedeniyle çok olumsuz bir çağrışıma sahiptir. İngilizce’de “*büyük bir liderden*” kolayca bahsedilebilirken, Almanca’da başka kelimeler tercih edilir. Metnin bağlamına göre yerine, örneğin harika bir “*patron*” (*Firmenleiter*), “*şef*” (*Chef*) veya “*başkan*” (*Vorsteher*) kullanılması tercih edilmelidir. Politik doğruluk ilkelerine göre çeviri yapabilecek yetkin çevirmen erek kültürdeki toplumun görüşlerine hâkim olmalı ve hangi kelimelerin hangi çağrışımlarla kullanıldığını bilmelidir. Bir kelime bir dilde oldukça yaygın olabilirken, aynı kelimeyi başka bir dilde kullanmak kültürel ve tarihsel geçmiş veya gerçekliği nedeniyle oldukça problemlidir.

Dolayısıyla sadece güncel metinleri çevirirken değil, aynı zamanda klasik çocuk eserlerini de yeniden çevirirken de kesin bir politik doğruluk içgüdüğü gerekli olabilir. Bu noktada çevirmen her daim günümüzde ayrımcı olarak kabul edilen kritik terimleri ve ifadeleri nasıl tercüme edeceği sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Elbette bu konuda çevirmenin göz önünde bulundurması gereken ve karar vermesinde etkili olacak en önemli nokta, kaynak metin yazarının söz konusu ifadeyi bilinçsizce, kullanıldığı dönemde ayrımcı bir anlam yüklenmediğinden mi yoksa kasıtlı olarak, ayrımcılık yaratmak için mi seçtiğini çözümlemesi ve karar vermesi gerekmektedir. Eğer

bilinçli bir kullanım söz konusu değil ise çevirmen çeviri kararında politik açıdan doğru ifadeyi seçecektir, fakat kasti bir kullanım söz konusu ise durum biraz daha karmaşık bir hâl alabilir. Eğer sözcüğü politik olarak doğru bir şekilde çevirmek gerekirse, orijinal metnin anlamını değiştirebilir. Bu konuda çevirmen, politik olarak doğru bir çevirinin yazarın amacına ne ölçüde aykırı olduğunu ve okuyucunun hangi sözcükleri kullanmasını tercih edeceğini düşünmelidir.

Günümüz pazarlama alanında iletişim kurma süreçlerini belirlemek amacıyla kullanılan "Lasswell iletişim modeli"³¹ karar verme ve doğru çeviri yaklaşımı belirleme sürecine yardımcı olabilir. Lasswell'in iletişim modeline göre iletişim basit bir soru ya da formülle çözümlenebilir: "Kim neyi, hangi kanaldan kime, hangi etkiyle söylüyor?" („Who says what in which channel to whom with what effect?"), (bkz. <https://www.bwl-lexikon.de/wiki/lasswell-formel/>). Söz konusu "kim", "neyi", "hangi kanalla", "kime" ve "hangi etkiyle" soru zamirlerini yanıtlamak, daha sonrasında kurulacak iletişimin sağlam temelli bir analizine yol açar. Bunu politik doğruluk açısından yapılacak çeviri için model almak mümkün olacaktır. İletişimde olduğu gibi söz konusu model firma ve tüketici arasında iletişimi analiz eder ve akabinde onu optimize ederek en verimli bir duruma getirmeye çalışır. Çevirinin de pazarlama alanında olduğu gibi kaynak metin/kültür ve erek metin/kültür arasında en uygun iletişimi kurması gerektiğinden, Lasswell modelinden faydalanmak gerekmektedir.

Lasswell Formülünün Politik Doğruluk Çevirisi Üzerine Uyarlanması

Resim 8: Lasswell Formülünün Politik Doğruluk Çevirisi üzerine uygulanmış ve görselleştirilmiş hâli³²

Model sayesinde formüle edilen "Kim neyi, hangi kanaldan kime, hangi etkiyle söylüyor?" sorusu kullanılarak kurulmaya çalışılan iletişimi sistematik olarak kontrol etmek, kodlarını çözmek ve bir iletişim aracı üzerinden başka bir kod sayesinde politik doğruluğu gerçekleştirmek mümkündür. Temel soru iletişim süreçlerini analiz ederken, cevaplanması gereken çeşitli soruları

³¹ 1948'de Harold Dwight Lasswell tarafından ortaya atılan Lasswell iletişim modeli günümüz iletişim araştırmaları için büyük önem taşımaktadır. bkz.: Lasswell, H. D. (1937). "Propaganda", Encyclopaedia of the Social Sciences, Ed. E.R.A.

³² Formül görselleştirilmesi için sayfadaki görselden faydalanılmıştır: <https://www.bwl-lexikon.de/wiki/lasswell-formel/>, (son erişim: 07.10.2022).

da ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda, Lasswell formülüyle ilgili tüm olası soruların ve bulguların kesin karşılığı yer almaktadır:

Kim? ↘ Kaynak metin yazarı? Gönderici kim?	Mesajı kim gönderiyor?/ne demek istiyor? Amacı nedir?
Ne gönderiyor ↘ mesaj içeriği nedir?	Mesajın konusu nedir?
Kime yönelik?	Mesajın alıcısı/erek okuru kim?
Nasıl anlaşılacak?	Mesaj hangi şekilde alınıyor/ algılanıyor?

Tablo 2: Lasswell-Soruları

İletişimin içeriği veya şekli değişirse, bu alıcının davranışını veya elde edilen etkiyi de etkiler. Lasswell formülünün bireysel unsurları birbirini etkilediğinden, sorulara olası eklemeler yapmak mümkündür:

Ne zaman? ↘	Mesaj ne zaman ulaşacak? Hangi zamana hitap edecek?
Neden? ↘	Mesajın amacı ne/ neye hitap etmesi bekleniliyor veya gerekiyor?
Nerede? ↘	Mesaj nerede dillendirilecek veya nereye ulaşması bekleniliyor?

Tablo 3: Lasswell-Soru Eklmeleri

Görüldüğü üzere Lasswell iletişim modeli ile çeviri sürecini politik doğruluk açısından kolaylaştırmak ve şeffaflaştırmak mümkün olacaktır. Çeviri sürecinde yer alan karmaşık kültürel durumları sadeleştirmek etkili bir çeviri yaklaşımını mümkün kılacaktır ve bir çözüm önerisi olarak çalışmaya eklenmiştir.

SONUÇ

Görüldüğü üzere dil toplumla birlikte değişir ve gelişir, hatta bu dil değişimi toplumun bir aynası olarak görülebilir. Geçmişte, belirli grupların ayrımcılığı toplumsal olarak kabul edilebilirdi, ancak eşit haklar ve eşitlik girişimleri ile politik olarak doğru dil kullanımı ve seçimi de önem kazanmıştır. Politik doğruluk kavramına dil içi çeviri açısından bakacak olursak, yukarıda verilen örnekler de göz önüne alındığında dışlanma, ötekileştirme, nefret söylemi vb. öğeler içeren kelime veya ifade biçimlerini alternatif sözcükler ile değiştirerek yeniden ifade etme durumu söz konusu olduğu için burada bir çeşit dil içi çeviriden söz etmek mümkündür.

Toplumlar değişmeye devam ettikçe dilleri de bu doğrultuda gelişir ve değişir. Böylece, dilin kullanım biçimini çocuklara aktarış biçimimiz dilin şekillenmesinde ve kullanımında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü çocuklar doğduktan itibaren belirli ayrımcılıklarla karşılaşır ve bunları sorgulamadan benimserler. Dolayısıyla çocukların büyüme sürecinde ayrımcılık, nefret söylemi veya sevgisizlik içeren sözcükleri ya da ifadeleri duyarak büyümesi bu ifadelerin gelecek nesillere de aktarılması anlamına gelmektedir. Bu noktada, Bepanthol'un "*İyiliğe Ninniler*" ve Odeabank'ın "*Eşit Masallar*" projeleri sayesinde çocukların büyüme sürecinde hayal güçlerini geliştiren ve bilinçaltlarına etki ederek doğru bildikleri algıların oluşturulmasına ve yeniden şekillenmesine yol açan masal ve ninnilerdeki ayrımcı, sevgisiz ifadeler daha eşitlikçi ve sevgi dolu ifadeler ile değiştirilerek çocukların gelişme sürecinde bilinçaltlarına yer eden ve politik olarak doğru olmayan ayrımcı ifade biçimlerinin yıkılması hedeflenmiştir. Yine Fibabanka ve Arçelik A.Ş tarafından geliştirilen uygulama ve kılavuz da günlük hayatta kullanılan politik doğruluk açısından uygun olmayan ve toplumdaki bireyleri ötekileştiren dilin daha eşitlikçi ve kapsayıcı ifadeler ile değiştirilmesine katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Bu doğrultuda, politik doğruluğun amaçlarından biri, cinsiyet ve ayrımcılığa karşı duyarlı ve farkındalığı yüksek çocuklar yetiştirmektir. Yukarıda bahsedilen çeşitli firmalar tarafından desteklene projeler de bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu tarz ifade biçimlerinin dilimizden çıkarılmasının en temel yollarından biri çocuklara dili sorgulamayı ve bu konudaki farkındalığı öğretmektir. Çünkü inançların, varsayımların ve ön yargıların deposu dildir. Sürdürülebilir bir eğitim sağlanması ve politik doğruluk bakımından farkındalığı yüksek çocuklar yetiştirmenin olmazsa olmazlarından biri çocuk edebiyatıdır. Çünkü çocukların dili, zihnine ve davranışlarına doğrudan bilinçaltından yansımaktadır.

Kadın erkek rolleri ve eşitlik kavramı çocukken dinlediğimiz masallarla ve okuduğumuz hikâyelerde başlamaktadır ve çocuğun aile içinde deneyimlediği cinsiyetçi roller ile desteklenmektedir. Dolayısıyla, yalnızca söylemi değiştirmek yeterli değildir. Söylemin yanı sıra eylemlerin de buna uyumlu olarak değişmesi gerekmektedir.

Politik doğruluk kavramına çeviri ve çevirmen açısından bakacak olursak çevirmenin öncelikle yazar tarafından kullanılan kelimenin bilinçli mi yoksa bilinçsiz olarak mı tercih edildiği ayırt edilmelidir. Bu ayrıma varmanın bir yolu olarak günümüz pazarlama alanında iletişim kurma süreçlerini belirlemek amacıyla kullanılan "*Lasswell iletişim modelini*" önermek uygun olacaktır. Yukarıda da açıkladığımız üzere, bu iletişim modeli sayesinde yazarın iletmek istediği mesajın ayrımına varıla bilinir.

Bu çalışma ile Türkiye ve Almanya'daki politik doğruluk çalışmaları incelenmiş ve bu çalışmaların Türkiye'de bilimsel olmaktan ziyade medya üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Bu nedenle, çalışmanın amaçlarından biri Türk Edebiyatı'na çeviri yoluyla kazandırılan birçok eserin yeniden değerlendirilmesi ve „politik doğruluğu“ bakımından belki tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini tartışmaya açmaktır.

KAYNAKÇA

- Albachten, Ö. B. (2014). Intralingual Translation: Discussions within Translation Studies and the Case of Turkey. S. Bermann ve C. Porter (Eds.), *A companion to translation studies* (s. 571 – 585). Wiley Blackwell.
- Çomu, T. & Binark, M. (2013). “Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi”, *Medya ve Nefret Söylemi*, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, (s.199-219).
- Dinçkan, S. & Sancaktaroğlu B. (2021). Türkiye’de eşitlikçi çocuk yazını bağlamında çeviri ve özgün yapıtların çocuk yazınına katkısı”. Şirin O. (Ed.). *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 109-154.
- Doğanay, Ü. (2018). Ayrımcılık, söylem ve medya. Ü. Doğanay (Ed.), *Ayrımcılığın yüzleri* (s. 16 – 38). Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği.
- Ely, R. J., Meyerson, D. E., ve Davidson, M. N., (2006). Rethinking political correctness. *Harvard Business Review*.
- Ende, M. (2004). *Jim Knopf und Lukas der lokomotivführer*. Thienemann.
- Erten, A. (2011). *Çocuk yazını çevirisine yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Hughes, G. (2010). *Political correctness: A history of semantics and culture*. John Wiley & Sons.
- Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. R. A. Brower (Ed.), *On translation* (s. 232 – 239). Harvard University Press.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2019). *Kiralık konak*. İletişim Yayınları.
- Kellner, D. (2004). *The new left and the 1960s: Collected papers of Herbert Marcuse*. Routledge.
- Lasswell, H. D. (1937). Propaganda. E.R.A. (Ed.) *Encyclopaedia of the Social Sciences*.
- Lindgren, A. (2017). *Pippi Uzunçorap serisi kutulu özel set* (A. Arda, Çev.). Pegasus.
- (2020). *Pippi Langstrumpf: Alle bücher in einem band*, Oettinger.
- Neydim, N. (2003). *Ben Özgür(mü)üm?* İstanbul: Bu Yayınevi.
- Preussler, O. (2009). *Küçük cadı*, (M. Batmankaya, Çev.) Kırmızı Kedi. -- (2021). *Die Kleine Hexe*, 86. basım. Thienemann Verlag.
- Savaş, B. (2018). Intralingual translation as a means of intergenerational communication: A linguistic approach. *Journal of International Social Research*, 11(55).
- Stafanowitsch, A. (2018). *Eine frage der moral: Warum wir politisch korrekte sprache brauchen*. Duden.
- Zethsen, K. (2009). Intralingual translation: An attempt at description. *Meta: Journal des traducteurs/Meta: Translators’ Journal* 54(4), s. 795-812.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Bochmann, C. & Stauffer, W. (2013). Vom "Negerkönig" zum “Südseekönig“ zum.....Politische korrektheit in kinderbüchern. *BPJM-Aktuell*, 2013 (2), 3 – 17.
<https://www.bzjk.de/resource/blob/176176/891b85691f11c98a8d1c9e1a47f517c2/2013-02-vom-negerkoenig-zum-suedseekoenig-data.pdf> (son erişim: 08.10.2022)
- Excerpts From President's Speech to University of Michigan Graduates (5 Mayıs 1991),
<https://www.nytimes.com/1991/05/05/us/excerpts-from-president-s-speech-to-university-of-michigan-graduates.html> (son erişim: 06.10.2022)
- Focus Dergisi (15.11.2013) https://www.focus.de/politik/deutschland/multikulti-wird-unterschiedlich-interpretiert-parteien_id_1941908.html (son erişim: 06.10.2022)

- Hablik, M. (2014). Das politisch korrekte wörterbuch 2.0.
<https://www.lovelybooks.de/autor/Martin-Hablik/Das-politisch-korrekte-W%C3%B6rterbuch-2-0-1323273535-w/> (son erişim: 06.11.2022)
- <https://www.sueddeutsche.de/panorama/schaumkuss-mohrenkopf-schweiz-mohrenstrasse-1.4938457> (son erişim: 24.09.2022)
- <https://taz.de/Diskriminierende-Sprache-bei-Preussler/!5076053/> (son erişim: 03.10.2022)
- https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Durban_text_en.pdf (son erişim: 06.10.2022)
- <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/warum-kinderbuecher-politisch-korrekt-umgeschrieben-werden-a-878115.html> (son erişim: 27.09.2022)
- <https://www.ruhr24.de/nrw/schokoticket-rassismus-vorwurf-vrr-werbung-dunkelhaeutiger-kritik-verkehrsverbund-rhein-ruhr-zr-13788329.html> (son erişim: 30.9.22)
- <https://twitter.com/eti/status/1465959970734805001> (son erişim: 06.10.2022)
- <https://www.bepanthol.com.tr/iyilige-ninniler> (son erişim: 06.10.2022)
- <https://www.odeabank.com.tr/esit-masallar> (son erişim: 06.10.2022)
- <https://www.fibabanka.com.tr/docs/default-source/kilavuzlar/esitlikci-dil-ve-davranis-kilavuzu.pdf> (son erişim: 03.10.2022)
- <https://www.fibabanka.com.tr/docs/default-source/kilavuzlar/esitlikci-dil-ve-davranis-kilavuzu.pdf> (son erişim: 01.10.2022)
- <http://esitsozluk.com/#indir> (son erişim: 30.09.2022)
- <http://esitsozluk.com/#nasil> (son erişim: 06.10.2022)
- <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (son erişim: 27.09.2022)
- <https://taz.de/Autorin-ueber-Rassismus-in-Kinderbuechern/!5072942/> (son erişim: 8.10.22)
- <https://www.bwl-lexikon.de/wiki/lasswell-formel/> (son erişim: 05.10.2022)
- Kılıç, Cem (2016, 4 Kasım). Almanya'ya Türk işçi göçünün 55. Yılı. *Milliyet Gazetesi*.
<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/almanya-ya-turk-isci-gocunun-55-yili-233892> (son erişim: 12.10.2022)
- Le Bihan-Colleran, C. (2020). Feminist linguistic theories and “political correctness”: Modifying the discourse on women? *The ESSE Messenger*, 29(1), (s. 120 – 132).
<https://essenglish.org/messenger/wp-content/uploads/sites/2/2020/08/29-1-S2020-le-bihan.pdf> (son erişim: 07.11.2022)
- Suavi, A. (11 Temmuz 2019): Almancı nedir? Deutschtürke kavramı ve çifte aidiyet(sizlik).
<https://indigodergisi.com/2019/07/almanci-nedir-deutschturke-cifte-aidiyetsizlik/> (son erişim: 06.06.2022)
- Şıvgın, Z. M. (2019). Sosyal medyada ideolojik bir mücadele aracı olarak politik doğruculuk. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi* 6(2), s. 354-381.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/895862> (son erişim: 11.02.2022)
- Thienemann yayınevinin konuya ilişkin Açıklaması (4 Şubat 2013): “*Diskriminierende Sprache bei Preußler. Die kleine Hexe, ohne Rassismus*” (son erişim: 27.10.2022)

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

**TÜRK EDEBİYATINDA
ÜKRONYA**

MURAT GÜR

Günce Yayınları